

MYKHAYLYNA KLUSKOVÁ

Wydział Pedagogiczny Katolickiego Uniwersytetu w Ružomberku, Słowacja

FUNKCJA WYZNAŃ NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W PS 71, 77 I 86

THE FUNCTION OF THE CONFESSIONS OF GOD'S INCOMPARABILITY
IN PSALMS 71, 77, AND 86

Summary: Psalms 71, 77, and 86 are usually considered to be the examples of individual lament. As such they are full of deep trust of psalmist living in affliction in God and stand out from the other texts belonging to the same genre by the confessions of God's incomparability (Ps 71:19; 77:14; 86:8). The aim of the article is to answer the question what is the function of the confessions in Psalms 71, 77, and 86. To achieve the goal we examine each of the psalms in the following steps. First, it is given its short characteristics. Second, it is discussed the place of the confession in the structure of the psalm. The next step consists in the analysis of the confession in the psalm. The last stage of the investigation focuses on the role of the confession in the psalm. At the end of the article the function of the confessions of God's incomparability in Psalms 71, 77, and 86 is explained.

Key words: Ps 71, Ps 77, Ps 86, God's incomparability, faith, crisis, Savior, Creator

Słowa kluczowe: Ps 71, Ps 77, Ps 86, Boża nieporównywalność, wiara, kryzys, Zbawca, Stwórca

WSTĘP

Przedmiotem analizy w ramach niniejszego artykułu są teksty psalmów 71, 77 i 86, które noszą znamiona gatunku literackiego lamentacji¹. Wspomniane utwory

---

¹ Pobieźna lektura Ps 71, 77 i 86 pozwala sądzić, iż dane teksty są przykładami lamentacji indywidualnej. Obejmują one bowiem wypowiedzi sformułowane w pierwszej osobie liczby pojedynczej. Głębsza analiza wspomnianych utworów pokazuje jednak, iż określenie ich gatunku literackiego jest sprawą bardziej złożoną. Nie chodzi przy tym jedynie o rozstrzygnięcie, czy dany tekst jest lamentacją jednostki czy wspólnoty, ale też o ustosunkowanie się do faktu, iż utwory te, zwłaszcza Ps 77, obok wypowiedzi o charakterze lamentacyjnym zawierają elementy hymniczne. We wprowadzeniach ogólnych do Starego Testamentu bądź Księgi Psalmów na ogół panuje zgoda co do postrzegania Ps 71 jako lamentacji indywidualnej (zob. np. S. Łach, *Księga Psalmów*. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy (PŚST 7/2; Poznań 1990) 59; L. Stachowiak, „Księga

są świadectwem głębokiej ufności pokładanej w Bogu przez ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji egzystencjalnej. Spośród innych tekstów należących do wspomnianego gatunku wyróżniają się tym, że zawierają wyznania nieporównywalności Boga (Ps 71,19; 77,14b; 86,8)². Celem niniejszego artykułu jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jaką funkcję pełnią te wyznania w poszczególnych psalmach. By osiągnąć postawiony cel, omówimy zajmujące nas utwory literackie według następującego schematu: najpierw przedłożymy krótką charakterystykę psalmu, potem powiemy o miejscu wyznania nieporównywalności Boga w jego strukturze oraz przeanalizujemy brzmienie wyznania, a następnie zajmiemy się problemem

---

Psalmów”, *Wstęp do Starego Testamentu* (red. L. Stachowiak) (Wstęp do Pisma Świętego 2; Poznań 1990) 368, przyp. 79; J.S. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów* (Kraków 1996) 39; J. Heriban, *Úvody do Starého a Nového Zákona s výberovou a tematicky zoradenou bibliografiou* (Trnava 1997) 19; M. Kolarčík, *Žalmy* (Bratislava 1999) 92-93; A. Fitzmyer – R.E. Brown – R.E. Murphy (red.), *Katolicki komentarz biblijny* (PSBib; Warszawa 2001) 502; J.S. Synowiec, *Gatunki literackie w Starym Testamencie* (Kraków 2003) 58; H. Schmoldt, *Wprowadzenie do Starego Testamentu* (Warszawa 2005) 215. Podobnie charakteryzują wspomniany tekst tacy komentatorzy, jak M. Dahood, A.A. Anderson czy M.E. Tate, zob. M. Dahood, *Psalms II: 51–100* (AncB 17; Garden City, NY 1968) 172; A.A. Anderson, *The Book of Psalms. Psalms 1–72* (NCBC; Grand Rapids, MI 1981) I, 210; M.E. Tate, *Psalms 51–100* (WBC 20; Dallas, TX 1990) 212, chociaż niektórzy z egzegetów (zob. np. F.L. Hossfeld – E. Zenger, *Psalms 2. A Commentary on Psalms 51–100* [Minneapolis, MN 2005] 193; G.W. Grogan, *Psalms* [The Two Horizons Old Testament Commentary; Grand Rapids, MI 2008] 139) wskazują na różnorodność form literackich zastosowanych w Ps 71, zwłaszcza na obecność w nim motywów uwielbienia, a nawet elementów hymnicznych. Również Psalm 86 jest najczęściej zaliczany do gatunku literackiego lamentacji jednostki, zob. A. Weiser, *The Psalms. A Commentary* (OTL; Philadelphia, PA 1962) 576; Łach, *Księga Psalmów*, 59; Stachowiak, „Księga Psalmów”, 368; Tate, *Psalms 51–100*, 377; Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, 39; Heriban, *Úvody do Starého a Nového Zákona*, 195; przyp. 79; Fitzmyer – Brown – Murphy, *Katolicki komentarz biblijny*, 506; Synowiec, *Gatunki literackie*, 58; S. Terrien, *The Psalms. Strophic Structure and Theological Commentary* (The Eerdmans Critical Commentary; Grand Rapids, MI 2003) 612; Schmoldt, *Wprowadzenie do Starego Testamentu*, 215. Spotykamy się także ze stanowiskiem, że stanowi on lamentację zbiorową (zob. Kolarčík, *Žalmy*, 92-93). Kwestia gatunku literackiego Psalmu 77 jest przedmiotem gorącej dyskusji egzegetów. Bibliści widzą w nim lamentację indywidualną (zob. np. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, 39) bądź wspólnotową (zob. np. Łach, *Księga Psalmów*, 59; Kolarčík, *Žalmy*, 92-93), a najczęściej lamentację połączoną z hymnem (np. Fitzmyer – Brown – Murphy, *Katolicki komentarz biblijny*, 504; Schmoldt, *Wprowadzenie do Starego Testamentu*, 215) czy też przechodzącą w hymn (W.M. Stabryła, *Któż taki jak JHWH? Analiza porównawcza tekstów Wj 15 i Ps 77* [SBP; Częstochowa 2007] 100). J.H. Eaton uważa, że Ps 77 jest psalmem lamentacyjnym dotyczącym całej wspólnoty (zob. J.H. Eaton, *The Psalms: A Historical and Spiritual Commentary with an Introduction and New Translation* [London – New York 2005] 277). W opinii Stachowiaka Ps 77 stanowi hymn o charakterze teofanii (zob. Stachowiak, „Księga Psalmów”, 367). Zdaniem Heribana dany utwór literacki jest rodzajem psalmu mądrościowego (zob. Heriban, *Úvody do Starého a Nového Zákona*, 195). Szerzej na temat gatunku literackiego Ps 77 czytaj w publikacji Stabryły, *Któż taki jak JHWH?*, 97-98.

² Psalmi 71, 77 i 86 nie są jedynymi lamentacjami Psalterza, które zawierają wyznanie nieporównywalności Boga. Podobny charakter ma również Ps 35,10, w którym występuje inwokacja יהוה כִּי כְמוֹדְךָ („JHWH, któż jak Ty”). Decydującym w doborze psalmów, które stały się przedmiotem analizy w ramach niniejszego artykułu, był fakt ich występowania w Psalterzu w stosunkowej bliskości wobec siebie.

funkcji wyznania nieporównywalności Boga w danym tekście. Zwieńczeniem artykułu będzie podsumowanie, w którym udzielimy odpowiedzi na pytanie dotyczące funkcji wyznań nieporównywalności Boga w Ps 71, 77 i 86.

1. PSALM 71

1.1. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA PS 71

Psalm 71 zawiera wszystkie elementy typowe dla lamentacji indywidualnej bądź modlitwy o pomoc, a mianowicie: prośby (ww. 1-4.9.12-13.18), lamentację przedstawiającą sytuację psalmisty (ww. 10-11), wypowiedzi wyrażające jego zaufanie w stosunku do Boga (ww. 5-6.7b.17.20-21) oraz inwokacje pochwalne (8.14-16.19.22-24)³. Obecne w tekście formy literackie pozwalają widzieć w nim przykład lamentacji indywidualnej, warto jednak zauważyć, że wyrażenia ufności i dziękczynienia wobec Boga oraz uwielbienia JHWH nadają mu pełen zaufania, radosny charakter⁴. Egzegeci zwracają także uwagę na nietypowy dla lamentacji indywidualnej układ poszczególnych elementów psalmu⁵: obserwujemy w nim bowiem trzykrotne przejście od prośby/lamentacji do inwokacji pochwalnej połączonej z wyrażeniem zaufania⁶. Taka zmiana ustalonego schematu nie jest, zdaniem J. Clintona McCanna, bez znaczenia. Pozwala ona sądzić, iż tym, co charakteryzuje psalmistę w sytuacji ucisku, jest przede wszystkim wiara, ufność i postawa ustawicznego chwaleń Boga⁷. Warto zauważyć, że właśnie ufność względem JHWH, rozumiana jako postawa zasadnicza, a więc fundament dla poszczególnych poczynań człowieka, jest treścią pierwszych słów skierowanych przez autora Ps 71 do Boga

---

³ Zob. J. Clinton McCann, *The Book of Psalms*. Introduction, Commentary, and Reflections (The New Interpreter's Bible. Complete Twelve Volume Commentary 4; Nashville, TN 2002) [CD-ROM].

⁴ Zob. Tate, *Psalms 51-100*, 211.

⁵ Psalmi lamentacyjne najczęściej mają następującą strukturę: wprowadzenie (inwokacja do Boga, prośba o pomoc), opis sytuacji psalmisty, prośba o pomoc, w którą mogą być włączone wyznania ufności w Boga, podanie powodów Bożej interwencji na rzecz modlącego się oraz ewentualne zapewnienie o własnej niewinności i przyrzeczenie podziękowania Bogu za okazaną łaskę, a nawet właściwe dziękczynienie za już dokonany czyn. Zob. Stachowiak, „Księga Psalmów”, 368.

⁶ Prośba (ww. 1-4) – wypowiedź wyrażająca zaufanie w stosunku do Boga oraz uwielbienie (ww. 5-8) – prośba połączona z lamentacją (ww. 9-13) – wypowiedź wyrażająca ufność względem Boga oraz uwielbienie (ww. 14-17) – prośba (w. 18) – wypowiedź wyrażająca zaufanie w stosunku do Boga oraz uwielbienie (ww. 19-24). Zob. McCann, *The Book of Psalms*.

⁷ Zob. McCann, *The Book of Psalms*.

(por. w. 1a)⁸. W świetle powyższych uwag uzasadniona jest decyzja S. Mowinckela, by zaliczyć lamentacyjny Psalm 71 do grupy tzw. psalmów ochronnych (*protective psalms*), które zawierają modlitwę o ochronę w sytuacji niebezpieczeństwa, charakteryzują się bardziej pogodnym niż w lamentacji tonem wypowiedzi, wyrażają większe przekonanie o Bożej pomocy oraz większą ufność w stosunku do JHWH, czym zbliżają się w swojej wymowie do „psalmów zaufania”⁹.

Wśród egzegetów nie ma zgodności co do podziału analizowanego utworu literackiego¹⁰. Najbardziej przekonującą wydaje się struktura zaproponowana przez F.L. Hossfelda, która uwzględnia „dynamikę tekstu”¹¹. Istotnym dla odkrycia ułożenia materiału jest dostrzeżenie inwokacji zawierających określenia „mój Boże” (w. 4), „Boże” (w. 17) na początku niektórych zwartych argumentacyjnie sekcji tekstu (ww. 4-8; 17-21) oraz tematyczna spójność pozostałych części (ww. 1-3 – prośby o wyzwolenie; ww. 9-16 – prośby, opis przeżywanego sytuacji, zapewnienie o przyszłych poczynaniach psalmisty wypowiedziane w obliczu niebezpieczeństwa; ww. 22-24 – opis przyszłego dziękczynienia psalmisty)¹².

W świetle struktury autorstwa F.L. Hossfelda zajmujący nas tekst składa się z pięciu części. W pierwszej z nich (ww. 1-3) znajdują się ogólne prośby o wyzwolenie z bliżej nieokreślonej sytuacji ucisku, które wprowadza deklaracja zaufania wobec JHWH. Druga część psalmu (ww. 4-8) konkretyzuje prośbę o wyzwolenie, wprowadza jej uzasadnienie oraz wzmacnia ją poprzez deklaracje zaufania, które zamyka przyrzeczenie o wychwalaniu JHWH. Trzecia część utworu (ww. 9-16) zawiera prośby dotyczące psalmisty oraz jego nieprzyjaciół, przedstawia sytuację ucisku przeżywanego przez niego oraz wprowadza przyrzeczenie dotyczące jego przyszłych poczynañ. W kolejnych wersach analizowanego tekstu (ww. 17-21) psalmista skupia się na ciągłości w swoim zachowaniu oraz wyraża prośbę o jej utrzymanie przez Boga. Po wypowiedzi o charakterze hymnicznym następuje kolejna prośba (względnie deklaracja) o udzielenie psalmiście godności i radości, która zamyka daną sekcję. W końcowej części psalmu (ww. 22-24) znajdują się

⁸ Szerzej na temat znaczenia konstrukcji בָּ + הַסֵּה zastosowanej w zawołaniu הַסֵּה הַיְהוָה (z w. 1a („JHWH, do Ciebie się uciekam”/„w Tobie, JHWH, pokładam nadzieję”) czytaj w artykule J. Gamberoni, „הַסֵּה הַיְהוָה hāsā”, *TDOT* V, 67.

⁹ Zob. S. Mowinckel, *The Psalms in Israel's Worship* (New York – Nashville 1962) I, 220. Również J. Goldingay interpretuje gatunek literacki Ps 71 jako bardzo zbliżony do psalmów zaufania. Zob. J. Goldingay, *Psalms, Volume 2:42-89* (Baker Commentary on the Old Testament Wisdom and Psalms; Grand Rapids, MI 2007) 365.

¹⁰ W literaturze fachowej możemy się spotkać z takimi strukturami Ps 71: ww. 1-6, 7-12, 13-18, 19-24 (zob. F. Delitzsch, *Biblical Commentary on The Psalms* [Biblical Commentary on the Old Testament; Grand Rapids, MI 1952] II, 295); ww. 1-4, 5-8, 9-13, 14-19, 20 itd. (zob. Weiser, *The Psalms*, 439); ww. 1-4, 5-12, 13-18, 19-20, 21-24 (zob. Tate, *Psalms 51-100*, 211); ww. 1-3, 4-8, 9-16, 17-21, 22-24 (zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 194-195); ww. 1-8, 9-16, 17-24 (zob. Goldingay, *Psalms*, 365-366); ww. 1-4, 5-8, 9-13, 14-18, 19-21, 22-24 (zob. Grogan, *Psalms*, 131).

¹¹ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 194.

¹² Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 194-195.

przysiężenia o przyszłym chwaleniu Boga, których podstawą będzie wypełnienie prośb zanoszonych przez psalmistę, a więc wyzwolenie psalmisty i zawstydzenie jego nieprzyjaciół¹³.

Tematem wiodącym psalmu jest Boża sprawiedliwość. Ona jest głównym punktem odniesienia dla psalmisty, który doznaje ucisku ze strony nieprzyjaciół. Sprawiedliwość stanowi podstawę Bożego wyzwalającego działania na rzecz psalmisty (w. 2) i hańby jego nieprzyjaciół (w. 23), będzie głoszona (w. 15) i przypomniana przez modlącego się (w. 16) oraz jest wielka (w. 19). Znaczący w analizowanym psalmie jest również motyw hańby. Psalmista prosi Boga, by nie był zahańbiony (w. 1), by JHWH okrył hańbą jego nieprzyjaciół (w. 13) oraz obiecuje, że będzie chwalić Boga za to, że jego przeciwnicy doznali zawstydzenia (w. 24). W tekście psalmu występują również niejednokrotnie określenia przedstawiające Boga JHWH jako tego, kto daje psalmiście poczucie stabilności i bezpieczeństwa: צוּר מְעוֹן – „skała mieszkalna”, סֵלָעַי – „moja skała”, מְצוּדָתִי – „moja twierdza” (w. 3); מְחֹסֵי עַז – „moje mocne schronienie” (w. 7)¹⁴. Na uwagę zasługuje również motyw młodości rozumianej jako okres szczególnej Bożej opieki (ww. 5-6.17) oraz starości postrzeganej jako czas, kiedy jej może zabraknąć (w. 9.18). Właśnie ów niepokój o los i doświadczanie Bożej obecności i pomocy w starości wydają się tworzyć główne tło dla interpretacji przesłania psalmu oraz stanowią podstawę licznych inwokacji o Bożą pomoc i wyzwolenie.

1.2. MIEJSCE WYZNANIA NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W STRUKTURZE PS 71

Wyznanie nieporównywalności Boga (w. 19) znajduje się w tej części Psalmu 71 (ww. 17-21), która mówi o głoszeniu przez psalmistę cudów, wielkich dzieł Bożych, stawia przed oczami czytelnika ogrom Jego sprawiedliwości, a także wspomina o doświadczeniu licznych utrapień, które spotkały psalmistę (bądź wspólnotę, por. w. 20¹⁵), a z których JHWH ma go wydobyć oraz przywrócić mu godność i pocieszyć. Psalmista prosi Boga, by Ten trwał przy nim, by go nie opuszczał, również w starości, dopóki będzie głosić Jego ramię i potęgę. Zanim w psalmie

¹³ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms* 2, 194-195.

¹⁴ Zob. Goldingay, *Psalms*, 368-369.

¹⁵ W ramach całego Psalmu 71 w. 20 jest jedynym miejscem, w którym za podmiot zwracający się do Boga może być uznana grupa „my”. W BHS zapis spółgłoskowy przyrostków zaimkowych dołączonych do czasowników utworzonych od rdzeni ראה oraz היה wskazuje na pierwszą osobę liczby mnogiej. Z kolei wokalizacja masorecka tychże przyrostków, a zarazem dodanie przyrostka zaimkowego dla pierwszej osoby liczby pojedynczej do ostatniego z zastosowanych w ramach danego wersetu czasowników (תִּעֲלֶנִי) skłaniają do interpretowania ich jako odnoszących się do pierwszej osoby liczby pojedynczej. Zauważona niejednoznaczność tekstu hebrajskiego utrwalonego w Kodeksie Leningradzkim prowadzi egzegetów do dyskusji na temat tego, komu – jednostce czy wspólnocie – należy przypisać wypowiedzi zawarte w ww. 19-20, a także jaki charakter im przyznać (integralna część Psalmu 71 czy wtrącenie). Zob. Tate, *Psalms* 51-100, 216.

zabrzmie wyznanie nieporównywalności Boga, wystąpi w nim odwołanie się do Bożej siły i potęgi, które przejawiały się w przeszłości. Przedmiotem głosu psalmisty są נפלאותיך (dosł. „Twoje cuda”) jako coś niezwykłego i cudownego¹⁶, זרועך (dosł. „Twoje ramię”), czyli Jego siła przejawiająca się w konkretnym działaniu zbawczym¹⁷ oraz גבורתך, a więc Boża potęga (dosł. „Twoja potęga”)¹⁸. Te określenia przywołują w pamięci wspaniałe dzieła Boże z przeszłości¹⁹. Najważniejszym z nich było wyprowadzenie Izraelitów z Egiptu, do którego wspomnienia oraz przekazywania byli zobowiązani wszyscy w tym uczestniczący (por. np. Wj 13,8.14-16).

W bezpośredniej bliskości z interesującym nas wyznaniem występuje informacja o ogromie Bożej sprawiedliwości sięgającej wysokości nieba (עַד־מְרוֹם – dosł. „do wysokości”²⁰) oraz wyznanie Boga, który uczynił wielkie rzeczy (גְּדֹלוֹת אֱשֶׁר־אָעֲשִׂיתָ – dosł. „który uczyniłeś wielkie [rzeczy]”). Bezpośrednio po wyznaniu nieporównywalności Boga występują zdania wyrażające przeświadczenie o Bożym zbawiającym działaniu w życiu psalmisty, które jest widziane jako przywrócenie do życia oraz ponowne wydobycie z głębin ziemi (תָּשׁוּב תְּחַיֶּינִי וּמִתְּהוֹמוֹת הָאָרֶץ תִּשְׁוֹב תְּעַלֵּינִי – dosł. „ponownie mnie ożywisz i z głębin ziemi ponownie mnie podniesiesz”). Jawi się ono jako coś wręcz niemożliwego i przekraczającego prawa natury. Jest to zarazem coś, czego doświadczenie psalmista posiada²¹.

W świetle powyższego możemy stwierdzić, że wyznanie nieporównywalności Boga, ściśle związane z przeświadczeniem o wielkości Jego sprawiedliwości, jest w tekście Psalmu 71 włączone w wypowiedź o cudownym Bożym działaniu, które jest przedmiotem głosu psalmisty, a zarazem staje się częścią jego doświadczenia.

1.3. ANALIZA WYZNANIA NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W PS 71

W Psalmie 71 wyznanie nieporównywalności Boga ma formę krótkiego pytania retorycznego מִי כָמוֹךָ (dosł. „Boże, któż jak Ty”) (w. 19). Jako takie cechuje je większa siła ekspresji w porównaniu do wyznań

¹⁶ Zob. B.W. Anderson, „Signs and Wonders”, *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* (red. K.D. Sakenfeld) (Nashville, TN 2010) V [CD-ROM].

¹⁷ Zob. Anderson, *The Book of Psalms*, 516; Hossfeld – Zenger, *Psalms* 2, 198.

¹⁸ Zob. D.J.A. Clines, *The Dictionary of Classical Hebrew* (Sheffield 1995) II, 305.

¹⁹ Zob. Goldingay, *Psalms*, 374-375.

²⁰ Termin מְרוֹם oprócz podstawowego znaczenia „wysokość” może oznaczać także „wysokość (niebios)”, a nawet samo „niebo”. Zob. D.J.A. Clines, *The Dictionary of Classical Hebrew* (Sheffield 2001) V, 483.

²¹ Na takie rozumienie tekstu pozwala dwukrotne zastosowanie w w. 20 obok form czasownikowych תְּחַיֶּינִי i תִּשְׁוֹב תְּעַלֵּינִי słowa תָּשׁוּב, które pełni w tym miejscu funkcję czasownika pomocniczego i jest tłumaczone jako przysłówek „ponownie”, „ciągle”. Zob. B.K. Waltke – M. O'Connor, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax* (Winona Lake, IN 1990) §39.3.1b, 656.

o podobnej treści sformułowanych za pomocą zdań zawierających negację (por. np. Ps 86,8)²². Analizowana deklaracja ma wzbudzić u czytelnika przekonanie o tym, że nie ma nikogo, kto byłby podobny do JHWH bądź Jemu równy. Ma ona charakter absolutny. Psalmista nie porównuje Boga z nikim oraz nie wspomina o żadnej cesze, która by decydowała o Jego nieporównywalności. Wyznanie nie jest jednak zawieszono w próżni. Zamyka ono wypowiedź o dokonaniu przez Boga wielkich dzieł, a zarazem jest wstępem do wyznania o Jego działaniu, które dopuszcza utrajenie, ale też „przywraca do życia” w sytuacji jak najmniej temu sprzyjającej.

Tłem interpretacyjnym dla analizowanego wyznania, a więc i płaszczyzną dla zrozumienia wyjątkowości Boga, jest przede wszystkim wzmianka o uczynieniu przez Niego wielkich dzieł (hebr. גְּדֻלוֹת), która jest ściśle związana z pochwałą na rzecz Jego sprawiedliwości. Tekst psalmu nie mówi wprost, o jakie Boże działanie chodzi. Pomocny dla uściślenia tej kwestii może okazać się Ps 106,21, w którym zastosowano identyczny termin גְּדֻלוֹת – i to w podobnej konstrukcji²³ w połączeniu z okolicznikiem miejsca בְּמִצְרַיִם, dzięki czemu odniesiono go do wyjścia z Egiptu²⁴. Nie jest wykluczone, że również w Ps 71 rzeczownik גְּדֻלוֹת przywołuje *exodus*. Z pewnością w zastosowaniu danego słowa mamy do czynienia z odwołaniem się do nadzwyczajnych, przekraczających ludzkie rozumienie dzieł Boga w historii bądź w przyrodzie²⁵. W ten sposób charakteryzowany Bóg, którego nieporównywalność głosi psalmista, jest zarazem Bogiem mogącym dokonać niezwykle czynów w życiu modlącego się²⁶. Tylko JHWH, który jest sprawcą wielkich dzieł, może ponownie „przywrócić życie” (תַּחְיִינִי – dosł. „mnie/nas ożywisz”) i wydobyć „z głębin ziemi” (וּמִתְהוֹמוֹת הָאָרֶץ תִּשָּׂבֵב תְּעִלֵּנִי) – dosł. „i z głębin ziemi mnie ponownie podniesiesz”), a więc stać się wybawcą dla samego psalmisty.

1.4. FUNKCJA WYZNANIA NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W Ps 71

Wyznanie nieporównywalności Boga jest kulminacją wypowiedzi o wielkości i wspaniałości dzieł dokonanych przez Boga i głoszonych przez psalmistę. Dzieła te, wielkie i niewiarygodne, w których JHWH przejawiał się jako Bóg, stają się punktem odniesienia dla psalmisty przeżywającego sytuację ucisku. Wypowiadając wyznanie nieporównywalności Boga, psalmista wyraża wiarę w to, że nadzwyczajne Boże działanie może być również jego udziałem, że jego dramatyczna sytuacja, która

²² Zob. C.J. Labuschagne, *The Incomparability of Jahweh in the Old Testament* (Leiden 1966) 16.

²³ Chodzi o kombinację terminu גְּדֻלוֹת bez bliższego dookreślenia z formą czasownikową utworzoną od rdzenia עִשָּׂה.

²⁴ Zob. Goldingay, *Psalms*, 375.

²⁵ Zob. R. Mosis – J. Bergman – H. Ringgren, „גָּדַל” gādhal”, *TDOT* II, 401.

²⁶ W ww. 19-20 mamy do czynienia z zastosowaniem konstrukcji אֲשֶׁר ... אֲשֶׁר, za pomocą której zestawia się w tekście dwie informacje (zdania względne) charakteryzujące jeden podmiot – אֱלֹהִים. Zob. D.J.A. Clines, *The Dictionary of Classical Hebrew* (Sheffield 1993) I, 427.

wyduje się bez wyjścia, może się zmienić. Bóg, który działa w sposób cudowny, który dokonuje wielkich dzieł, ponownie przywróci psalmistę do życia i z głębin ziemi go wydobędzie (por. w. 20).

2. PSALM 77

2.1. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA Ps 77

Psalm 77 jest zaliczany do grupy psalmów asafowych²⁷. Decyduje o tym złożenie אֶל־הַיְהוָה występujące w nagłówku danego utworu literackiego (Ps 77,1). Do charakterystycznych cech tej kolekcji²⁸, które są widoczne w interesującym nas psalmie, należą: określanie Boga terminami אֱלֹהֵי יַם (ww. 2[2x].4.14.17), אֱלֹהֵי יָם (ww. 3.8), אֱלֹהֵי יָם (ww. 10.14.15) oraz עֲלֵיוֹן (w. 11), przywołanie w tekście wydarzenia *exodusu* (ww.14-16.21)²⁹, wzmianka o „synach Jakuba i Józefa” jako ludzie, których JHWH wykupił swoim ramieniem (w. 16), oraz odwołanie się do obrazu Boga-pasterza prowadzącego swój lud jako trzodę (w. 21).

Od strony gatunku literackiego Ps 77 jest najczęściej określany jako lamentacja (indywidualna bądź wspólnotowa) połączona z hymnem bądź w hymn przechodząca³⁰. Współczesna egzegeza, która idzie bardziej w kierunku poetologii utworu literackiego, widzi w nim tekst wymykający się schematom tradycyjnych gatunków literackich stosowanych w Psalterzu³¹. Bibliści uwrażliwiają, że nie jest

²⁷ Do danej kolekcji należą Ps 50; 73–83.

²⁸ Do cech charakterystycznych psalmów asafowych należą: stosowanie takich określeń Boga, jak אֱלֹהֵי יַם , אֱלֹהֵי יָם , אֱלֹהֵי יָם oraz עֲלֵיוֹן , obecność mów prorockich o sędzie Bożym, nawiązanie do wydarzeń historycznych, zwłaszcza wyjścia z Egiptu, wspólne słownictwo, w którym znaczący jest motyw pasterza i stada, oraz prawdopodobne pochodzenie północne, na które może wskazywać obecność wątków północnych, a mianowicie wzmianek o Józefie i jego synach, jako adresatach Bożych działań zbawczych. Zob. Delitzsch, *Biblical Commentary on The Psalms*, II, 123-124; Stabryła, *Któż taki jak JHWH?*, 42 42-53.

²⁹ Szerzej na ten temat czytaj w analizie wyznania nieporównywalności Boga w Ps 77.

³⁰ Zob. np. Weiser: lamentacja indywidualna + hymn (zob. Weiser, *The Psalms*, 530); Dahood: lamentacja + hymn (zob. Dahood, *Psalms II: 51–100*, 224); Terrien: lamentacja przechodząca w hymn (zob. Terrien, *The Psalms*, 554); Stabryła: lamentacja przechodząca w hymn (zob. Stabryła, *Któż taki jak JHWH?*, 100); Grogan: lamentacja + uwielbienie (zob. Grogan, *Psalms 339*). Informacje wstępne dotyczące odczytania gatunku literackiego Ps 77 zostały umieszczone w przyp. 1 niniejszego artykułu.

³¹ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 274. Niemiecki biblista odwołuje się w tym miejscu do wyników badań B. Weber i R. Mosisa. Zob. B. Weber, *Psalm 77 und sein Umfeld*. Eine poetologische Studie (BBB 103; Weinheim 1995); R. Mosis, „Reden und Schweigen – Psalm 77 und das Geschäft der Theologie”, *TThZ* 108 (1999) 85-107.

to zwykła lamentacja jednostki³². Pytania, które psalmista kieruje do Boga, wydają się wykraczać poza kategorie indywidualne (ww. 8-10). Jego problem ma charakter teologiczny. W tekście poświęca się dużo miejsca opisom wysiłków psalmisty, których celem jest rozwiązanie przedstawionego problemu. Modlący się występuje w tym kontekście jako ktoś odpowiedzialny za losy narodu. W świetle powyższego psalm wydaje się nabierać cech refleksji teologicznej, dlatego też jest określany jako „teologizująca lamentacja mediatora” (B. Weber) bądź rodzaj swoistego „ja-sprawozdania”/„samosprawozdania” osoby zaangażowanej w dyskurs teologiczny (R. Mosis)³³.

Propozycje struktury Ps 77 biorą pod uwagę lamentacyjny i hymniczny charakter składających się nań części³⁴, występowanie w tekście hebrajskim słowa סָלָה (w. 4.10.16)³⁵ oraz inne kryteria literackie i tematyczne³⁶. Podstawą dla dalszych badań w ramach niniejszego artykułu stanie się układ psalmu zaproponowany przez B. Weber, który uznajemy za najbardziej przekonujący, ponieważ uwzględnił on tak kryteria formalne, jak i specyfikę terminologiczną psalmu oraz odmienny charakter literacki jego poszczególnych części, a zarazem jego dynamikę. Przedłożona struktura opiera się głównie na występowaniu w ww. 4.7.12a-13b czasowników pochodzących od rdzeni זָכַר (idea pamiętania) i שִׁיחַ (idea rozważania). Dodatkowym argumentem za zaproponowanym układem utworu jest podstawowy podział Ps 77, oparty na występowaniu w tekście terminu סָלָה (ww. 4.10.16)³⁷.

W opinii B. Weber Ps 77 składa się z pięciu zwrotek i wtrącenia kosmologicznego. W pierwszej części (ww. 2-4) jest przedstawiona dotkliwa sytuacja modlą-

³² Już sam fakt przynależności Ps 77 do kolekcji psalmów asafowych, których twórcy zainteresowani teologią historyczną przywoływali w swoich tekstach dzieje Izraela od wyjścia poprzez wygnanie w oczekiwaniu na sąd Boży (zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 4), pozwala sądzić, że doświadczenie odrzucenia przez Boga, nad którym ubolewa psalmista, odnosi się raczej do nieszczęścia przeżywanego przez naród niż do indywidualnej sytuacji życiowej podmiotu lirycznego.

³³ Propozycje gatunku literackiego autorstwa B. Weber i R. Mosisa są bliżej przedstawione w Weber, *Psalms 77*, 191nn; Mosis, „Reden und Schweigen – Psalm 77 und das Geschäft der Theologie”, 92. Cyt. za Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 275.

³⁴ Zob. np. A. Weiser: ww. 1-9 – lamentacja; w. 10 (łącznik między częściami); ww. 11-20 – hymn (zob. Weiser, *The Psalms*, 530); M. Dahood: ww. 2-13 – lamentacja; ww. 14-21 – hymn (zob. Dahood, *Psalms II: 51–100*, 224); Terrien: ww. 2-10 – lamentacja; ww. 11-13 (przejście między częściami); ww. 14-21 – hymn (zob. Terrien, *The Psalms*, 554). O podziale Ps 77 na dwie części (ww. 2-11 – lamentacja; ww. 12-21 – hymn) we wcześniejszych pracach egzegetycznych relacjonuje Hossfeld (zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 272).

³⁵ Bibliści bądź poprzestają na podstawowym podziale tekstu wyznaczonym przez סָלָה (np. Delitzsch: ww. 2-4, 5-10, 11-16, 17-20, 21, zob. Delitzsch, *Biblical Commentary on The Psalms*, II, 350-356), bądź proponują bardziej szczegółową strukturę psalmu (np. Stabryła przedkłada zbudowany na podstawie paralelizmów układ poszczególnych części tekstu wydzielonych przez סָלָה, zob. Stabryła, *Któż taki jak JHWH?*, 78-85).

³⁶ Stabryła szczegółowo omawia różne propozycje struktury Ps 77 w Stabryła, *Któż taki jak JHWH?*, 71-79.

³⁷ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 275.

cego się. Druga zwrotka (ww. 5-7) opisuje przejście od doświadczalnego kontaktu z Bogiem do własnych bolesnych rozważań. W trzeciej części psalmu (ww. 8-10) umieszczone są trzy pytania dotyczące relacji Boga do Izraela. Kolejna zwrotka psalmu (ww. 11-13) stanowi rodzaj pomostu między poprzednimi wersetami i wypowiedzią o charakterze hymnicznym, która następuje po nich. Dochodzi w niej (w. 12) do istotnego w psalmie przejścia od rozważań do modlitwy (ww. 12b-21)³⁸. Następną część analizowanego utworu tworzą wersety 14-16, które są hymnem na część Boga. Do nich dodawany jest końcowy werset psalmu, a mianowicie w. 21. Kolejną zwrotką analizowanego tekstu są wersety 17-20, mające również charakter hymniczny, ale różnią się od poprzednich wierszy oraz wyróżniają na tle całego psalmu strukturą wypowiedzi (trójczłonowa struktura wiersza), która przypomina hymny kananejskie³⁹.

Cechą charakterystyczną danego psalmu jest brak zakończenia. W tekście nie ma podsumowania części hymnicznej, brak w nim również odniesienia do sytuacji psalmisty⁴⁰. Egzegeci, którzy uznają to za zabieg zamierzony, proponują skupić się na końcowym obrazie prowadzenia Izraela przez Boga (obraz ten staje się bardziej wyraźny, gdy brakuje podsumowania)⁴¹ bądź zachęcają do potraktowania owej „otwartości” jako wezwania do dokończenia psalmu przez czytelnika⁴².

Wśród istotnych tematów Psalmu 77 należy wymienić motyw pamięci i rozważania. Psalmista wspomina o Bogu (w. 4), o czasach minionych (ww. 6-7) oraz o Bożych dziełach i cudach (w. 12). Przeszłość oraz Boże dzieła są zarazem przedmiotem jego wnikliwej refleksji (ww. 6.13).

Główne pytanie, którego rozwiązania poszukuje psalmista, dotyczy kwestii odrzucenia przez Boga. Autor biblijny docieka, czy jest ono definitywne, czy też otwarte na Boże miłosierdzie. Psalmista zastanawia się również nad trwałością tego Bożego przymiotu (por. Wj 34,6n). Podstawowym problemem, będącym przyczyną

³⁸ Werset 12. w pierwszej części mówi o wspomnianiu dzieł JHWH, a w drugiej zwraca się do tegoż JHWH w sposób bezpośredni (אֲזַכֵּיר אֱלֹהִים מִשְׁלֵלֵיהֶם כִּי־אֲזַכֵּרָה מִקֶּדֶם פְּלֹאֵךְ).

³⁹ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 275-276. Różnica stylu zastosowanego w jednym i drugim fragmencie hymnicznym nie pozwala jednak na całkowite oddzielenie wspomnianych partii tekstu. Elementem, który je łączy, jest bez wątplenia motyw drogi występujący tak na początku pierwszego z nich (w. 14), jak i w końcowej części drugiego (w. 20). Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 278-279.

⁴⁰ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 276. Zdaniem F. Delitzscha takiego typu zwieńczenie utworu, na które składa się przywołanie obrazu z historii i nie ma odwołania się do początku tekstu, nie świadczy, jak twierdzą niektórzy, np. Olshausen, o uszkodzeniu tekstu, ale raczej prezentuje się jako charakterystyczne dla asafitów (por. również Ps 81). Zob. Delitzsch, *Biblical Commentary on The Psalms*, II, 349.

⁴¹ Zob. A.F. Kirkpatrick, *The Book of Psalms* (The Cambridge Bible for Schools and Colleges; Cambridge 1951) 457.

⁴² Zob. Mosis, „Reden und Schweigen—Psalm 77 und das Geschäft der Theologie”, 107. Cyt. za Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 276.

udręki psalmisty, wydaje się to, że „prawica Najwyższego się zmieniła”⁴³ (w. 11), co oznacza, iż podmiot liryczny nie doświadcza Bożego działania zbawczego, którego owa prawica jest symbolem⁴⁴.

2.2. MIEJSCE WYZNANIA NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W STRUKTURZE PS 77

Wyznanie nieporównywalności Boga znajduje się w początkowym wersecie hymnicznej części psalmu (w. 14b). Razem z wyznaniem świętości Bożej drogi otwiera ono tę partię analizowanego tekstu, która w odróżnieniu od wcześniejszej refleksji ma wyraźnie modlitewny charakter oraz skupia się na temacie Bożego działania. Interesująca nas formuła występuje w pierwszej części fragmentu hymnicznego (ww. 14-16), która mówi o Bożej interwencji w dzieje ludu wybranego. Analizowane wyznanie poprzedza zawołanie: „Boże, Twoja droga jest w świętości” (w. 14a), a jego kontynuacją jest wypowiedź, w świetle której JHWH jest przedstawiony jako potężny wybawca swojego narodu (ww. 15-16). Następną część fragmentu hymnicznego opisuje nieporównywalnego Boga-Zbawcę jako tego, który walczy z siłami chaosu i odnosi nad nimi zwycięstwo, a więc nadaje JHWH cechy władcy całego kosmosu ujętego w jego trójczłonowej strukturze (ww. 17-20)⁴⁵.

2.3. ANALIZA WYZNANIA NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W PS 77

Wyznanie nieporównywalności Boga jest w Ps 77 ujęte w formie pytania retorycznego **מִי־אֵל גָּדוֹל כְּאֱלֹהִים** (dosł. „Który bóg [jest tak] wielki, jak Bóg”) (w. 14b). Zwraca ono uwagę na wyjątkowość oraz wyłączność charakteryzującą Boga JHWH w świecie nadprzyrodzonym. Wyraża ono przekonanie o nieistnieniu bogów, którzy byliby podobni do JHWH pod względem wielkości. Owo zawołanie z w. 14b, które ze względu na swój retoryczny charakter nie wymaga udzielenia odpowiedzi, zostaje w tekście psalmu niezwłocznie uzupełnione przez stwierdzenie jawiące się czytelnikowi jako jego odpowiedź – ... **אִתָּהּ הָאֵל עָשָׂה כְּלָא הוֹדַעְתָּ בְּעַמִּים עֲגֹד**

⁴³ Za takim tłumaczeniem frazy **עֲלִיּוֹן יָמִין עָלִיּוֹן** opowiada się np. Hossfeld (zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 273-274). Również Clines widzi w **שְׁנוּחַ** formę, która może pochodzić od osnowy **שָׁנַח** II (idea zmiany). Zob. D.J.A. Clines, *The Dictionary of Classical Hebrew* (Sheffield 2008) XI, 491. Na temat innych możliwości interpretacji danego zwrotu i całego w. 11, a zwłaszcza złożenia **הַלְלוּתִי**, zob. np. Dahood, *Psalms II: 51-100*, 229; Tate, *Psalms 51-100*, 270; D.J.A. Clines, *The Dictionary of Classical Hebrew* (Sheffield 1996) III, 235; Goldingay, *Psalms*, 459, 467.

⁴⁴ Termin **יָמִין** (dosł. „prawica”) jest niejednokrotnie stosowany w tekstach biblijnych w znaczeniu przenośnym na oznaczenie mocy i potęgi. Danym rzeczownikiem określa się także moc Boga oraz Jego gotowość przyjscia z pomocą, podjęcia działania o charakterze zbawczym na rzecz narodu wybranego w sytuacji ucisku. Zob. J.A. Soggin – H.J. Fabry, „יָמִין”, *TDOT* VI, 101; J.I. Mays, *Psalms* (Interpretation. A Bible Commentary for Teaching and Preaching; Louisville, KY 1994) 252.

⁴⁵ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 275, 279.

(„Ty jesteś Bogiem działającym cuda, objawiłeś wśród ludów swoją potęgę...”) (ww. 15-16).

Istotne dla interpretacji wyznania z w. 14b jest zrozumienie tego, czym jest Boża wielkość, gdyż to właśnie ona decyduje o Jego wyjątkowości. Egzegeci zwracają uwagę na fakt, iż w ramach Ps 77 nakładają się na siebie dwie znane z tekstów starotestamentowych koncepcje Bożej wielkości. Z jednej strony, jest to wielkość będąca atrybutem króla i władcy wszechświata (por. np. Ps 47,3.8; 95,3; 96,4; 99,1-2), nierozłącznie związana z teologią Syjonu, z drugiej zaś – jest to cecha charakteryzująca Boga dziejów, do której wyznania doprowadziły Izrael konkretne czyny dokonane przez JHWH na rzecz narodu⁴⁶. Podkreślenie tego, że żadne bóstwo nie może dorównać JHWH wielkością (w. 14b), jest przede wszystkim równoznaczne ze stwierdzeniem, że nikt oprócz Boga JHWH nie jest królem, a więc nie ma realnej władzy nad światem. Wyznanie nieporównywalności Boga daje w ten sposób wyraz przekonaniu psalmisty, że tylko Ten, do którego są zanoszone prośby, jest prawdziwym Bogiem. Werset 15., który rozpoczyna się słowami „Ty jesteś Bogiem” oraz wprowadza czytelnika w kolejną charakterystykę Boga JHWH, wydaje się tego potwierdzeniem. Bóg, który panuje nad wszechświatem, jest – w świetle Psalmu 77 – tym samym Bogiem, który wkroczył w dzieje Izraela. Jest to Bóg „dokonujący cudów” (עֲשֵׂה פִלְאָה), Ten, który „objawił swoją potęgę wśród narodów” (hebr. נְגַלְתָּ בְּרוּיַע עֲמֻדָּךְ) oraz „wykupił swój lud” (hebr. הוֹדַרְתָּ בְּעַמִּים עֲדָךְ).

Wszystkie wspomniane wyżej Boże działania odnoszą czytelnika do centralnego wydarzenia z dziejów narodu wybranego, jakim było wyprowadzenie z Egiptu⁴⁷. Najwyraźniej czyni to ostatnie ze wspomnianych zdań (por. Wj 15,13). Pierwsza z przytoczonych informacji przywołuje kluczowe, mające charakter wyznania nieporównywalności Boga, zawołanie z hymnu na część *exodusu* z Wj 15: „Któż spośród bogów jest równy Tobie, JHWH, któż jak Ty jest wspaniały w świętości, straszliwy w czynach, działający cuda” (Wj 15,11). W obydwu tekstach (Wj 15,11 i Ps 77,14) Boga określa identyczny zwrot: עֲשֵׂה פִלְאָה, podkreślający wyjątkowy i cudowny charakter działania JHWH na rzecz Izraela⁴⁸, a także posiadający znamiona Jego ponadczasowej charakterystyki⁴⁹. Przy czym w Wj 15 jawi się on jako wynik

⁴⁶ Zob. Mosis – Bergman – Ringgren, „גָּדַחַל” gādhal, 406-412, zwł. 411-412.

⁴⁷ Na taką interpretację informacji zawartych w ww. 15-16 pozwala treść w. 21 („Prowadziłeś lud Twój jak trzodę ręką Mojżesza i Aarona”), który w świetle struktury zaproponowanej przez B. Weber, łączy się z piątą zwrotką psalmu (ww. 14-16).

⁴⁸ Rzeczownik פִלְאָה, podobnie jak słowo נִפְלְאוֹת (nif'al part. f pl od rdzenia פִלְאָה), jest terminem oznaczającym potężne i niewytłumaczalne dzieła Boże, które wywierają mocny wpływ na człowieka oraz kształtują jego życie. Określa się nim (פִלְאָה) przede wszystkim Boże działanie na rzecz Izraela, zwłaszcza Jego interwencję w wydarzeniu wyjścia z Egiptu. Zob. J. Conrad, „פִלְאָה pl”, *TDOT* XI, 540, 543-544.

⁴⁹ Informacja o Bożym działaniu jest w danym zwrocie podana za pomocą imiesłowu czynnego koniugacji qal utworzonego od osnowy עֲשֵׂה, który pełni w zdaniu funkcję atrybutywną w stosunku do rzeczownika הָאֱלֹהִים. Dana forma gramatyczna ma charakter czasowy i może być odniesiona do przeszłości, teraźniejszości bądź przyszłości, przy czym opisuje czynność, która ma charakter trwający.

refleksji nad Bożym działaniem zbawczym, a w Ps 77 jest punktem odniesienia dla psalmisty oraz przywołuje rzeczywistość *exodusu*. Łączność kolejnej informacji z Ps 77,15 – „objawiłeś wśród ludów swoją potęgę” – z owym kluczowym wydarzeniem z historii narodu wybranego staje się bardziej zrozumiała w świetle fragmentu z wyżej wspomnianego hymnu Mojżesza, który opisuje reakcje ludów ościennych na Bożą interwencję podczas przejścia Izraelitów przez Morze Trzciny: „Wieść tę narody przyjęły ze drżeniem, padł strach na mieszkańców filistyńskiej ziemi. Przerazili się wtedy książęta Edomu, wodzów Moabu ogarnęła bojaźń, truchleją z trwogi wszyscy mieszkańcy Kanaanu. Strach i przerażenie owładnęły nimi” (Wj 15,14-16). Psalm 77 opowiadający o działaniu Boga JHWH wobec narodów w kategoriach „objawienia Jego potęgi” wydaje się pouczać o tym, że wydarzenie wyjścia z Egiptu było tym momentem w dziejach Izraela, w którym narodom sąsiednim było dane poznać Boga JHWH jako władcę i króla. Boża potęga jest bowiem, podobnie jak wielkość, postrzegana przez autorów biblijnych jako przejaw Jego królewskości (por. Ps 29,1.10; 93,1; 96,7.10)⁵⁰.

W świetle powyższych uwag możemy stwierdzić, że wyznanie nieporównywalności Boga z Ps 77 łączy się z postrzeganiem Boga JHWH jako króla w znaczeniu absolutnym, a więc jako Tego, kto panuje w przestrzeni nadprzyrodzonej oraz jest królem nad całym światem, także jako władca narodów.

2.4. FUNKCJA WYZNANIA NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W Ps 77

Zrozumienie funkcji wyznania nieporównywalności Boga w Ps 77 jest ściśle związane z postrzeganiem go jako integralnej części fragmentu hymnicznego psalmu (ww. 14-21), w ramach którego pełni ono rolę wprowadzenia. Wersety 14-21 zaś na bazie układu materiału jawią się nam w Ps 77 jako tekst, który od strony zawartych w nim informacji o Bogu odpowiada na kryzys psalmisty przedstawiony w ww. 2-13. Wiersze 14-21 wydają się zapewniać, że Bóg, który wyzwolił Izrael z niewoli egipskiej oraz zwyciężył nad siłami chaosu, a więc objawił się jako Zbawca oraz Władca wszechświata, nie przestaje być tym, kto „działa cuda” oraz sprawuje władzę nad światem. Wyrazicielem ostatniej prawdy jest właśnie wyznanie: „który bóg jest tak wielki jak Bóg JHWH”. Przeświadczenie zawarte we fragmencie hymnicznym psalmu ma doprowadzić psalmistę do przekonania, że moc i wola zbawcza Boga trwają nadal, że „prawica Najwyższego się nie zmieniła”.

Ponadto występujące we fragmencie hymnicznym twierdzenia o Bożej drodze (ww. 14.20) mają pouczyć, iż Boże działanie jest czymś niezgłębionym oraz nie-

Zob. B.T. Arnold – J.H. Choi, *A Guide to Biblical Hebrew Syntax* (Cambridge 2003) 77-79. W analizowanym kontekście charakteryzuje ona Boga jako Tego, który ciągle, również w chwili obecnej, „dokonuje cudów”. Następuje bowiem po zawołaniu w formie pytania retorycznego oraz deklaracji o świętości Bożej drogi, które jako należące do mowy bezpośredniej są odniesione do teraźniejszości.

⁵⁰ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 279.

pojętym dla umysłu⁵¹. Na ową transcendencję wskazuje informacja o świętości Bożej drogi (dosł. „Boże, Twoja droga jest w świętości”, w. 14) oraz niepoznaniu Bożych śladów w wydarzeniu *exodusu* (dosł. „w morzu Twoja droga, Twoja ścieżka w wodach ogromnych, a Twoje ślady nie były znane”, w. 20)⁵². Wydaje się, że we wspomnianych zdaniach zawarta jest odpowiedź na doświadczenie odrzucenia przez Boga, które jawi się psalmiście jako coś trwałego, wręcz niepodlegającego Bożemu miłosierdziu, a w ten sposób nawet prowadzącego do zaprzeczenia Jego istoty. Owo doświadczone przez psalmistę Boże działanie jest niepojęte dla umysłu, jest wobec człowieka transcendentne, podobnie jak Boża interwencja w wydarzeniu nad Morzem Trzciny, która wzrokiem była niedostrzegalna, ale swoim znaczeniem nie do przecenienia⁵³.

W świetle powyższego możemy stwierdzić, że fragment hymniczny, w którym wyznanie nieporównywalności Boga pełni funkcję wprowadzenia, odpowiada na problem przedstawiony w ww. 2-13 przekonaniem, że Bóg się nie zmienił, a zarazem poucza o tym, że znaczenia aktualnego Bożego działania psalmista nie może zrozumieć.

3. PSALM 86

3.1. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA PS 86

Psalm 86 znajduje się w centrum drugiej kolekcji psalmów korachickich Psalterza (Ps 84-85; 87-88)⁵⁴. Nie jest on jednak utworem należącym do wspomnianej grupy, ale „modlitwą Dawidową” (por. Ps 86,1). Jest on zarazem jedynym psalmem przypisanym temu królowi w trzeciej księdze Psalterza (Ps 73-89) oraz pierwszym określonym jako „Dawidowy” po zbiorze podobnie oznaczonych psalmów za-

⁵¹ McCann, *The Book of Psalms*: „Particularly significant are the affirmations about God’s «way» that frame the retelling of the exodus story. God’s way is «holy» (v. 13), and God’s «footprints were unseen» (v. 19), suggesting the otherness and mystery of God”.

⁵² F.L. Hossfeld zauważa, że złożenie „Twoja droga” z w. 14 może odnosić czytelnika do wydarzenia wyjścia, a zarazem określać „cały kurs historii” (the whole course of history). Z kolei twierdzenie „Twoje ślady nie były znane” traktowane w sposób dosłowny może nawiązywać do informacji zawartej w Wj 15,10, ale też, biorąc pod uwagę refleksyjny oraz teologiczny charakter psalmu, przywoływać temat ukrytości Boga z w. 14. Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 278-279.

⁵³ Zob. McCann, *The Book of Psalms*; Tate, *Psalms 51-100*, 276.

⁵⁴ Pierwszy zbiór psalmów korachickich stanowią Ps 42-49. Zob. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, 21.

mkniętym w Ps 72,⁵⁵. Owa specyfika Ps 86 wyróżnia go na tle innych psalmów, co prowadzi egzegetów do dyskusji nad jego rolą w aktualnym kontekście⁵⁶.

Analizowany utwór literacki zawiera liczne odniesienia do pozostałych psalmów oraz innych tekstów Starego Testamentu. Z tego względu bywa przez niektórych egzegetów niedoceniany oraz rozumiany jako mało oryginalny utwór literacki⁵⁷. Inni natomiast po przeanalizowaniu jego intertekstualności mówią o mistrzowskiej relekturze wcześniejszych tekstów, widząc w Ps 86 swoiste summary psalmów Dawidowych, zwłaszcza Ps 40–41, 69–71 i 72 zamykających tzw. Psalterze Dawidowe⁵⁸, a zarazem tekst, który przejmując teologię Synaju (Wj 33–34), otwiera się na nowe możliwości znaczeniowe w kontekście Psalterza⁵⁹.

Egzegeci na ogół są zgodni w kwestii określenia gatunku literackiego Ps 86. Najczęściej charakteryzuje się go jako lamentację indywidualną⁶⁰, chociaż zauważa się, iż różni się on od typowych przedstawicieli tego gatunku⁶¹. Zdaniem E. Zengera Ps 86 jest prośbą⁶². G.W. Grogan, biorąc pod uwagę częstotliwość występujących w nim błagań, określa go jako „modlitwę”⁶³. W opinii M. Dahooda analizowany tekst można uznać za list do JHWH, który przypomina listy znane z korespondencji królewskiej z El Amarna i ugaryckie listy królewskie⁶⁴.

Układ materiału w Ps 86 jest raczej nietypowy dla biblijnych lamentacji indywidualnych, ponieważ po ciągu, w którym występują po sobie inwokacja, prośba o pomoc i obietnica dziękczynienia (ww. 1-13), następuje kolejna sekwencja zawierająca lamentację i prośbę (ww. 14-17)⁶⁵. Proponowane przez egzegetów struktury

⁵⁵ Zob. Kirkpatrick, *The Book of Psalms*, 515; McCann, *The Book of Psalms*; Eaton, *The Psalms*, 309; R.E. Wallace, „The Narrative Effect of Psalms”, *JHScr* 11 (2011) 9; http://www.jhsonline.org/Articles/article_157.pdf [dostęp: 17.03.2013].

⁵⁶ Egzegeci przyznają, że nie jest jasne, dlaczego analizowany psalm jako tekst, który jest przypisany Dawidowi, znalazł się w kolekcji psalmów korachickich. Zob. McCann, *The Book of Psalms*; Grogan, *Psalms*, 151. Zdaniem Kirkpatricka nagłówek לְדָוִד תְּפִלָּה oznacza, że dany psalm jest imitacją modlitw Dawida (por. Ps 72,2). Zob. Kirkpatrick, *The Book of Psalms*, 515. Tate przypuszcza, że umieszczenie Ps 86 jako psalmu Dawidowego w ciągu psalmów korachickich miało dodać tym utworom literackim autorytetu. Zob. Tate, *Psalms 51-100*, 380.

⁵⁷ O takim podejściu do Ps 86 wśród jego wcześniejszych komentatorów wspomina np. Tate (zob. Tate, *Psalms 51-100*, 378); McCann (zob. McCann, *The Book of Psalms*) i Zenger (zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 369).

⁵⁸ Eaton zwraca uwagę na podobieństwa zwrotów występujących w Ps 86 oraz w Ps 25–28; 54–57. Zob. Eaton, *The Psalms*, 309.

⁵⁹ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 369.

⁶⁰ Zob. przypis 1. tegoż artykułu.

⁶¹ Zob. Terrien, *The Psalms*, 613.

⁶² Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 370.

⁶³ Zob. Grogan, *Psalms*, 151.

⁶⁴ Zob. Dahood, *Psalms II: 51-100*, 292.

⁶⁵ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms 2*, 369. Na specyficzny układ poszczególnych elementów standardowych psalmu-modlitwy (dosł. „prayer psalm”) zwraca uwagę Goldingay. Zob. Goldingay, *Psalms*, 619.

danego psalmu najczęściej biorą pod uwagę odmienny charakter literacki jego poszczególnych części (prośba, hymn, lamentacja), przy czym bibliści są najbardziej zgodni w określaniu granic pierwszej części utworu, która ma charakter błagania (ww. 1-7)⁶⁶. Wśród autorów opierających swoje propozycje układu materiału w Ps 86 na występującym w nim słownictwie należy wymienić G. Giaviniego, który zaproponował strukturę koncentryczną analizowanego tekstu⁶⁷.

Podstawą dla kolejnych rozważań w ramach niniejszego artykułu będzie struktura Ps 86 zaproponowana przez E. Zengera. Została ona opracowana na podstawie kryteriów formalnych, do których należy zaliczyć np. występowanie w tekście określonych form czasownikowych (czasowniki w trybie rozkazującym), inkluzji, stosowanie odmiennych scenerii w poszczególnych częściach (odmienni „aktorzy”), których materiał łączy zarazem idea przewodnia, co przejawia się w zastosowaniu określonego typu słownictwa⁶⁸.

W świetle propozycji E. Zengera Ps 86 składa się z trzech części: ww. 1-7; 8-13; 14-17. Te tworzą układ chiastyczny (A B A'), w ramach którego elementy o charakterze błagania stanowią obramowanie centralnej sekcji hymnicznej. W początkowych wersetach psalmu (ww. 1-7), w których dominują zdania w trybie rozkazującym kontynuowane przez zdania podrzędne rozpoczynające się od **יְהוָה**, znajdujemy liczne prośby psalmisty o Bożą pomoc, wsparte informacją o motywach mających skłonić

⁶⁶ Np. Weiser: ww. 1-7 (błaganie); 8-11 (fragment hymniczny); 12-13 (dziękczynienie); 14-17 (lamentacja połączona z prośbą) (zob. Weiser, *The Psalms*, 576-577); Dahood: ww. 1-7 (błaganie); 8-13 (hymn); 14-17 (błaganie) (zob. Dahood, *Psalms II: 51-100*, 292); Tate: ww. 1-7 (prośba połączona z lamentacją); 8-13 (hymn, przysięga, podziękowania Bogu, prośby); 14-17 (prośba połączona z lamentacją) (zob. Tate, *Psalms 51-100*, 377); Mays: ww. 1-7 (prośby); 8-10 (hymn); 11-13 (prośby); 14 (opis problematycznej sytuacji psalmisty); 15 (uwielbienie); 16-17 (prośby) (zob. Mays, *Psalms*, 278); Boice: ww. 1-7 (lamentacja); 8-10 (uwielbienie); 11-13 (modlitwa); 14-17 (końcowa prośba) (zob. J.M. Boice, *Psalms, volume 2: Psalms 42-106* [An Expositional Commentary; Grand Rapids, MI 1996] 702); Eaton: ww. 1-7 (prośba); 8-13 (uwielbienie, obietnica dziękczynienia); 14-17 (prośba połączona z lamentacją i uwielbieniem) (zob. Eaton, *The Psalms*, 309); Goldingay: ww. 1-7 (prośba o dostrzeżenie i ratunek); 8-10 (deklaracja o zachowaniu narodów w odpowiedzi na czynność JHWH); 11-13 (deklaracja oddawania czci w reakcji na wyzwolenie); 14-17 (lamentacja, opis sytuacji psalmisty, ponowna prośba). Zob. Goldingay, *Psalms*, 619. Inne granice pierwszej części psalmu podają Kirkpatrick (ww. 1-5; 7-10; 11-17) oraz Oesterley (ww. 1-5; 6-11; 12-17). Zob. Kirkpatrick, *The Book of Psalms*, 86; W.O.E. Oesterley, *The Psalms* (London 1962) 388-389.

⁶⁷ A – ww. 1-4 („Twój sługa”); B – ww. 5-6 („bogaty w miłosierdzie”); C – w. 7 („dzień mego ucisku”); D – ww. 8-10 („będą chwalić Twoje imię”); X – 11 („Twoje imię”); D' – ww. 12-13 („będę chwalić Twoje imię”); C' – w. 14 („powstali przeciwko mnie bezbożni”); B' – w. 15 („bogaty w miłosierdzie”); A' – ww. 16-17 („Twój sługa”). Zob. P. Auffret, „Essai sur la structure littéraire du Psaume LXXXVI”, *VT* 29/4 (1979) 385. P. Auffret dokonał analizy układu psalmu zaproponowanego przez G. Giaviniego (G. Giavini, „La Struttura Letteraria del Salmo 86 [85]”, *RivBib* 14 [1966] 455-458) oraz wskazując na jego słabe miejsca, zaproponował podział utworu na trzy części: ww. 1-7; 8-13; 14-17. Zob. Auffret, „Essai sur la structure littéraire du Psaume LXXXVI”, 385-402. Struktura przedłożona przez G. Giaviniego stała się podstawą podziału materiału psalmu zaproponowanego przez Terriena (zob. Terrien, *The Psalms*, 612-613, 613-617).

⁶⁸ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms* 2, 369-370.

JHWH do ingerowania w życie psalmisty. W tej części psalmu dominuje słownictwo związane z problematyką wołania, słuchania, odpowiadania itd. Psalmista dwukrotnie mówi o sobie jako o tym, kto „woła”, „krzyczy” (ww. 3.7). Prosi JHWH, by „skłonił ucho” (w. 1), „odpowiedział” (w. 1), „wysłuchał” (w. 6) „zwrócił uwagę na brzmienie próśb” (w. 6). Bóg natomiast jest przedstawiony jako miłosierny wobec tych, którzy do niego „wołają” (w. 5), oraz Ten, kto „odpowie” na wołanie (w. 7)⁶⁹. Ideą łączącą wspomniane wersety jest motyw JHWH-Pana oraz psalmisty-sługi. Następna część psalmu, na którą składają się wiersze 8-13, przedstawia, kim jest JHWH, oraz zawiera prośbę o pouczenie Bożej drogi oraz „jedność” serca i obietnicę sławienia JHWH w przyszłości. Przewodni w tym ustępie jest motyw Bożego imienia, które będzie sławione przez narody (w. 9), będzie przedmiotem bojaźni ze strony psalmisty (w. 11) oraz stanie się przedmiotem jego sławienia na wieki (w. 12). Pojęciem łączącym daną sekcję jest również określenie „wielki”, które występuje w wersety 10. i 13. W kolejnej części psalmu (ww. 14-17) znajduje się pierwsza konkretna informacja o sytuacji psalmisty, do której jest dołączona prośba o Bożą przychyłność i pomoc. W tej części psalmu po raz pierwszy wspomina się o wrogach modlącego się, przy czym to właśnie terminy na oznaczenie przeciwników psalmisty, występujące na początku i na końcu sekcji (por. ww. 14.17), tworzą inkluzję dla całego ustępu. Daną część łączy również motyw JHWH jako Pana oraz psalmisty-sługi, znany czytelnikowi z ww. 1-7⁷⁰.

Elementem łączącym trzy części psalmu są umieszczone w centrum każdej z nich (ww. 5.10.15) wypowiedzi hymniczne, które przywołują słowa Bożej auto-deklaracji z Wj 34,6-7.10⁷¹. W pierwszej (w. 5) i trzeciej (w. 15) uwypukla się Bożą łaskawość i miłosierdzie, w drugiej (w. 10) wspomina się wielkość i cuda JHWH, co staje się podstawą do wygłoszenia wyznania monoteistycznego.

Wśród cech charakterystycznych analizowanego psalmu warto wymienić jego wyraźnie modlitewny charakter: zawiera on liczne inwokacje, w których występuje zaimiek osobowy הָאֱלֹהִים (ww. 2.5.10[2x].15.17) bądź przyrostek zaimkowy dla drugiej osoby liczby pojedynczej rodzaju męskiego [23x]⁷². Psalm jawi się też czytelnikowi jako świadectwo zażyłej relacji pomiędzy psalmistą a Bogiem: modlący się kilkakrotnie określa siebie jako Bożego sługę („Twój sługa” [ww. 2.4.16], „syn Twojej służebnicy” [w. 16]), a JHWH nazywa swoim Panem i Bogiem („mój Pan” [ww. 3.4.5.8.9.12.15]⁷³, „mój Bóg” [w. 2.12]). Zwracanie się do JHWH jako do swojego Pana jest wyrazem świadomości szczególnej przynależności do Boga,

⁶⁹ Szerzej na temat wołania podmiotu lirycznego oraz procesu komunikacji diafanicznej w ww. 1-7 czytaj w H. Witczyk, „*Pokorny wołał i Pan go wysłuchał*” (Ps 34,7a). Model komunikacji diafanicznej w psalmach (Lublin 1997) 443-445.

⁷⁰ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms* 2, 369-370.

⁷¹ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms* 2, 370.

⁷² Zob. Goldingay, *Psalms*, 620.

⁷³ Z równie częstym zastosowaniem określenia „mój Pan” spotykamy się w Starym Testamencie jeszcze tylko w Lm 2. Zob. Goldingay, *Psalms*, 619.

a zarazem przekonania o Bożej opiece i prowadzeniu⁷⁴. Na wyjątkowy rodzaj relacji istniejącej pomiędzy psalmistą i Bogiem wskazują również określenia psalmisty: עָנִי („biedny”, „uciskany”), אֲבִיּוֹן („ubogi”, „potrzebujący”) oraz חָסִיד („wierny”; „pobożny”, „miłujący”) (por. ww. 1-2)⁷⁵.

3.2. MIEJSCE WYZNANIA NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W STRUKTURZE Ps 86

Wyznanie nieporównywalności Boga (w. 8) rozpoczyna hymniczną część psalmu (ww. 8-13) oraz jest wstępem do tych wierszy, które są poświęcone prezentacji Boga Izraela (ww. 8-10). Następuje ono od razu po prośbie o pomoc, którą wypowiada psalmista. Jego kontynuacją w tekście jest informacja o hołdzie narodów zgromadzonych wokół JHWH, której podsumowaniem stanie się wypowiedź o wielkości Boga i Jego cudownej działalności zwieńczona wyznaniem monoteistycznym. Łącznie z całym fragmentem poświęconym prezentacji Boga Izraela wyznanie Jego nieporównywalności poprzedza prośbę o pouczenie Bożej drogi oraz poddanie serca Jego bojaźni, która przechodzi w obietnicę o sławieniu JHWH za „wyrwanie z głębin Szeolu”.

3.3. ANALIZA WYZNANIA NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W Ps 86

Wyznanie nieporównywalności Boga jest w Psalmie 86 wyrażone za pomocą dwóch nominalnych zdań przeczących zaczynających od אֵין (w. 8). Mówią,

⁷⁴ Zob. Kirkpatrick, *The Book of Psalms*, 515.

⁷⁵ Pierwsze dwa terminy hebrajskie odnoszą się w tekstach biblijnych do osób o niskim statusie ekonomiczno-społecznym, które zwykle nie posiadały własnego majątku (np. ziemi), żyły w perspektywie możliwej utraty środków niezbędnych do życia, w swej egzystencji były zależne od pomocy społeczeństwa, często były wyzyskiwane oraz w sposób niesprawiedliwy traktowane przez przedstawicieli systemu sądowiczego. Jako takie były przedmiotem biblijnych regulacji prawnych (zob. np. Wj 22,24-26; 23,11; Kpł 19,10; 23,22; Pwt 15,11), instrukcji czy zachęt mądrościowych (zob. np. Prz 22,22-23; 31,20) oraz troski ze strony proroków (zob. np. Am 2,6; 4,1; 5,12). Teksty biblijne dają wyraz przekonaniu, iż cieszyły się one szczególną opieką ze strony JHWH, dlatego też bycie „ubogim” uprawniało człowieka do wołania do Boga o pomoc. W psalmach (zob. lamentacje indywidualne) przymiotniki עָנִי i אֲבִיּוֹן nabierają charakteru religijnego. Występują jako wyrażenia synonimiczne w stosunku do takich określeń, jak חָסִיד („wierny”, „pobożny”) czy צְדִיק („sprawiedliwy”). Ponadto tworzą ustaloną formułę עָנִי וְאֲבִיּוֹן, która wprowadza w psalmach zdanie uzasadniające (... כִּי) wyrażające pewność co do wysłuchania wołania przez Boga. Zob. G.J. Botterweck, „ebhyôn”, *TDOT* I, 29-31, 33, 37-38; Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, 187-188; E. Gerstenberger, „עָנִי II ‘ānā”, *TDOT* XI, 242-243, 245-246, 250. Na temat szczególnego rodzaju relacji pomiędzy JHWH a osobami oznaczonymi terminem חָסִיד czytaj w Witczyk, „Pokorny wołał i Pan go wysłuchał” (*Ps 34,7a*), 420-421. Zob. także J. Lach, „Hesed a hasid w świetle Psalterza”, *Analecta Cracoviensia* 10 (1978) 133-150.

że w przestrzeni nadprzyrodzonej nie istnieje nikt, kto byłby równy Panu – אֲדֹנָי (dosł. „nie ma [takiego] jak Ty, wśród bogów, mój Panie”), ani dzieła, które byłyby podobne do Jego dzieł – וְאֵין כְּמַעֲשֵׂיָךְ (dosł. „nie ma [takich] jak Twoje dzieła”). Tak sformułowane wyznanie wskazuje na wyjątkowość i wyłączność zarówno Boga, którego psalmista nazywa swoim Panem, jak i tego, co On uczynił.

To, w czym spoczywa nieporównywalność Boga JHWH oraz Jego dzieł, staje się, zdaniem egzegetów, zrozumiałe w świetle w. 10a, który mówi o wielkości JHWH (גָּדוֹל) oraz przedstawia Go jako Tego, kto działa cuda (נִפְלְאוֹת)⁷⁶. Przymiotnik גָּדוֹל odniesiony do Boga przywołuje znaną w Starym Testamencie koncepcję królewskości JHWH, będącą elementem konstytutywnym teologii Syjonu⁷⁷. Zastosowanie tego terminu w w. 10a pozwala na postrzeganie Tego, do którego zwraca się psalmista, jako Króla, a więc Pana i Władcy, co decyduje o uświadomieniu sobie Jego całkowitej nieporównywalności z innymi bogami (w. 8). Z kolei nadprzyrodzoność, niepojętość Jego działania wspomniana w w. 10a poprzez zastosowanie terminu נִפְלְאוֹת jest tym, co pozwala na pojmowanie Bożej aktywności ukrytej w מַעֲשֵׂיךָ jako wyjątkowej i z niczym nieporównywalnej (w. 8). Mówiąc o Bożych dziełach (מַעֲשֵׂיךָ), autor najprawdopodobniej ma na myśli Jego stwórcze i utrzymujące przy życiu działanie⁷⁸. Ku takiej interpretacji złożenia מַעֲשֵׂיךָ skłania treść następnego wersetu psalmu, w którym Pan jest przedstawiony jako ten, kto stworzył wszystkie ludy (אֲשֶׁר עָשִׂיתָ כָּל-גּוֹיִם – dosł. „który stworzyłeś wszystkie ludy”).

Wyjątkowość Tego, kogo psalmista nazywa swoim Panem, jest w tekście potwierdzona poprzez przywołanie obrazu ludów całej ziemi, którzy w bliżej nieokreślonym momencie historii przyjdą do JHWH, złożą Mu pokłon i uwielbią Jego imię. W tle danej wzmianki występuje rozpowszechniony w środowisku starożytnego Bliskiego Wschodu motyw oddania czci przez narody, znany w Izraelu jako motyw wędrówki ludów na Syjon, gdzie znajdował się tron Boga JHWH (por. np. Iz 2)⁷⁹. W przywołanym w w. 11 obrazie mamy przede wszystkim do czynienia z informacją o uznaniu JHWH za Króla przez wszystkie stworzone przez Niego ludy. Biorąc pod uwagę fakt, że dana wzmianka występuje w kontekście mowy o stwórczej działalności Boga, możemy sądzić, iż uznanie królewskości JHWH jest zarazem uznaniem JHWH za Boga i Stwórcę, połączonym z akceptacją porządku ustanowionego przez Niego przy stworzeniu. Tak w zachowaniu narodów zostanie przypieczętowane to, co już teraz wyznaje w swojej modlitwie psalmista. Głosi on wielkość JHWH, a więc Jego panowanie nad światem przejawiające się w cudownym działaniu, oraz uznaje JHWH za jedyne Boga – אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדְּךָ (dosł. „tylko Ty jesteś Bogiem”) (w. 10b). Przy czym zarówno o wielkości, jak

⁷⁶ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms* 2, 373; Goldingay, *Psalms*, 624.

⁷⁷ Por. przyp. 46.

⁷⁸ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms* 2, 373.

⁷⁹ Zob. Hossfeld – Zenger, *Psalms* 2, 373.

i o nadzwyczajnej czynności JHWH mówi jako o czymś, co charakteryzuje Boga w sposób permanentny⁸⁰.

W świetle powyższych uwag wyznanie nieporównywalności Boga z w. 8 jawi się czytelnikowi jako ściśle związane z pojmowaniem JHWH jako Pana i Stwórcy wszystkich ludów oraz z uznaniem Go za jedynego Boga. Nie sposób nie zauważyć, że Ten, którego nieporównywalność psalmista przywołuje, jest Tym, kogo modlący się nazywa swoim Panem (אֱלֹהֵי – dosł. „mój Pan”), deklarując w ten sposób swoje uznanie dla Bożej funkcji w świecie przez Niego stworzonym.

3.4. FUNKCJA WYZNANIA NIEPORÓWNYWALNOŚCI BOGA W Ps 86

Wyznanie nieporównywalności Boga, które w Ps 86 odnosi się do Boga Stwórcy i Pana świata oraz do Jego podtrzymującego przy życiu działania, wydaje się dobrze korespondować z położeniem psalmisty przeżywającego swoją sytuację życiową w kategoriach niepewności i zagrożenia. Na początku modlitwy przedstawia on siebie bowiem jako אֶנִּי וְאֶבְיֹן, czyli jako człowieka uciskanego oraz ubogiego, który w życiu codziennym doświadcza braku stabilności egzystencjalnej (w. 1). Werset 14. uściśla, że jest on wystawiony na działanie ludzi „pysznych” i gwałtowników” (w. 14). W tej sytuacji psalmista prosi, by Bóg strzegł jego życia (שֹׁמֵרָה נַפְשִׁי – dosł. „strzeż mego życia”), czyli troszczył się o niego i utrzymywał go przy życiu (w. 2). Przy tym obiecuje, że będzie sławić imię Boże za wielkość Jego miłosierdzia oraz ocalenie z głębin Szeolu, czym wyraża pewność przywrócenia do pełni życia w sytuacji definitywnej beznadziei (ww. 12-13). Wygłoszone w tak dotkliwej sytuacji wyznanie nieporównywalności Boga, a więc odwołanie się do Niego jako do Stwórcy i troskliwego Pana wszystkiego, którego działanie przekracza granice tego, co człowiek uznaje za naturalne i wytłumaczalne, daje psalmiście, w jego naznaczonej niepewnością i beznadzieją egzystencji, nadzieję na doświadczenie Bożego działania podtrzymującego życie. Owa deklaracja jest swoistym wołaniem o przywrócenie w życiu psalmisty porządku ustanowionego przy stworzeniu porządku, który psalmista wyznaje, nazywając JHWH swoim Panem i Bogiem.

⁸⁰ Autor wyraża przekonanie o Bożej wielkości, stosując zdanie nominalne אֱלֹהֵי אֱתָהּ, które wygłoszone w ramach mowy bezpośredniej, ma charakter twierdzenia opisującego rzeczywistość trwającą. Również wypowiedź נִפְלְאוֹת עֲשָׂה zawierająca aczasową od strony gramatycznej formę imiesłowu czynnego, ma podobny charakter, ponieważ następuje bezpośrednio po wcześniej omówionym zdaniu nominalnym.

PODSUMOWANIE

Na podstawie przeprowadzonych badań wyznania nieporównywalności Boga w Ps 71, 77 i 86 jawią się nam jako przejawy żywej wiary psalmistów w sprawiedliwe i przekraczające ludzkie rozumienie działanie Boga Jego absolutne panowanie nad światem i historią. Jako takie stają się one we wspomnianych tekstach ich punktem odniesienia, wręcz odpowiedzią na sytuację ucisku, beznadziei, a nawet kryzysu wiary. Deklaracje te w ich obecnym kontekście mają u modlącego się ożywić doświadczenie Boga jako ciągle działającego Zbawcy, Władcy, Stwórcy, a w ten sposób dać mu podstawę do nadziei, iż ten właśnie Bóg może zmienić przeżywane przez niego utrapienie.